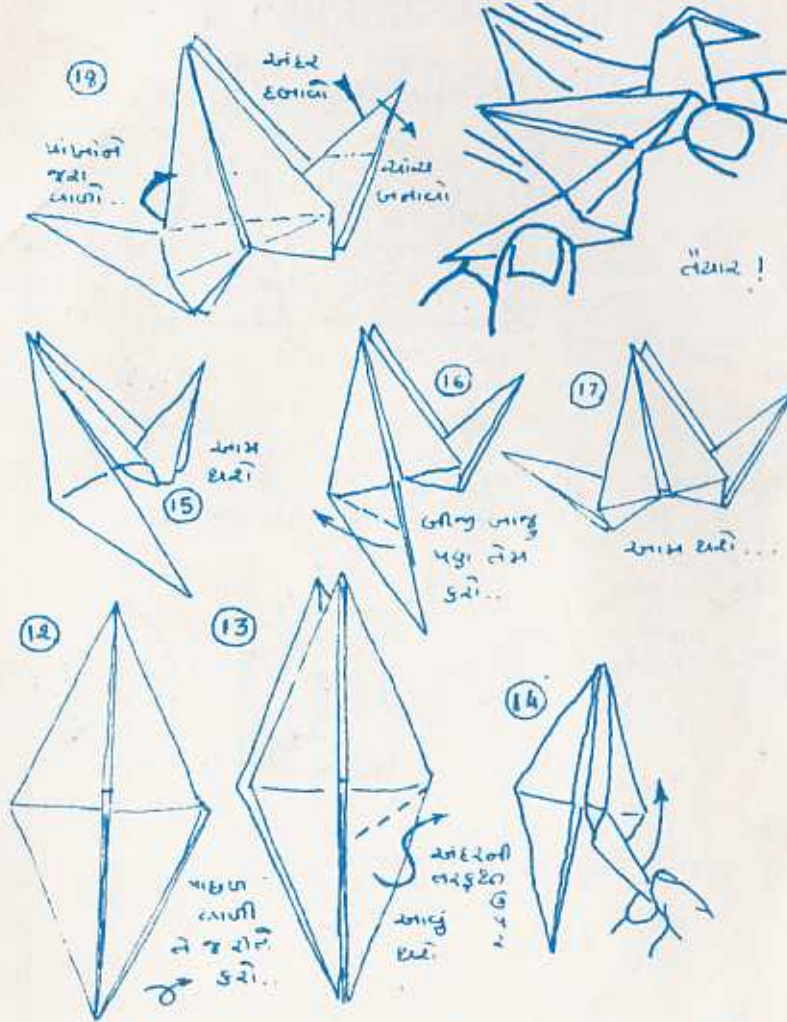

સડાકોનું પ્રિય પક્ષી સારસ

વિશ્વ શાંતિ અર્થે સડાકોની યાદમાં 'સારસ પંખી' બનાવીએ.
- રાજુ-દીપ્તિ

સડાકો અને કાગળના પક્ષી

એલીનેર કોયર

રજૂઆત : અરવિંદ ગુપ્તા ૦ અનુવાદ : દીપ્તિ-રાજુ

શિશુ મિલાપ, વડોદરા

આ ચોપડીનું હિન્દીમાં પ્રકાશન ભારત જ્ઞાન વિજ્ઞાન સમિતિ દ્વારા 'રાષ્ટ્રીય સાક્ષરતા મિશન'ના સહયોગથી થયેલું. જન વાચન આંદોલન હેઠળ પ્રકાશિત આ ચોપડીઓનો હેતુ ગામડાંના લોકો અને બાળકોમાં વાંચવા - લખવામાં રસ પેદા કરવાનો છે.

સડાકો અને કાગળનાં પક્ષી : એલીનેર કોયર

Sadako Ane Kagalna Pakshi :

Eleanor Coerr

રજૂઆત : અરવિંદ ગુપ્તા

અનુવાદ : દીપ્તિ-રાજુ

© સર્વાધિકાર સુરક્ષિત,

ભારત જ્ઞાન વિજ્ઞાન સમિતિ

પુસ્તકમાળાના સંપાદક : અરવિંદ ગુપ્તા

કાર્યકારી સંપાદક : સંજય કુમાર

રેખાંકન : અવિનાશ દેશપાંડે

(રોનેલ્ડ હિમલરના ચિત્રોને આધારે)

લેસર ગ્રાફિક્સ : અક્ષરનિર્માણ,

બી-પ, રંભા કોમ્પ્લેક્સ,

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ સામે, અમદાવાદ - ૧૪

મુદ્રક : હિંગળાજ પ્રિન્ટર્સ, અમદાવાદ.

પ્રકાશન વર્ષ : માર્ચ, ૧૯૯૯

કિંમત : ૫.૦૦ રૂપિયા

પ્રકાશક :

શિશુમિલાપ,

૧, શ્રી હરી એપાર્ટમેન્ટ,

એક્ષપ્રેસ હોટલ પાછળ, અલકાપુરી,

વડોદરા - ૩૯૦૦૦૭

ફોન : ૦૨૬૫ - ૩૪૨૫૩૯

સડાકો અને કાગળના પક્ષી

એલીનેર કોયર

રજૂઆત : અરવિંદ ગુપ્તા ૦ અનુવાદ : દીપ્તિ-રાજુ

યાદગાર દિવસ

આજે સડાકો વહેલી પરોઢિયે જાગી ગઈ. એની બહેન અને બંને ભાઈઓ હજુ ઉંઘતા હતા. તેણે પોતાના મોટાભાઈ માસાહીરોને ઘાંટા પાડીને ઉઠાડ્યો, “ક્યાં સુધી સૂઈ રહેશો” તેણે કહ્યું, “તમને ખબર નથી? આજે શાંતિદિવસ છે.” સડાકોની નાની બહેન મિત્સુઈ અને નાના ભાઈ ઈજીની આંખો જલ્દી ખુલી ગઈ.

સડાકોએ પથારી વાળી અને પછી રસોડામાં જઈને માને કહ્યું, “જલ્દી નાસ્તો આપ. મારે આજે મેળામાં જવું છે.”

ભાત અને સૂપ બનાવવા માટે મા મૂળા કાપતી હતી. તેણે સડાકોને ગુસ્સાથી કહ્યું, ‘તું હવે અગિયાર વર્ષની થઈ ગઈ. તને હવે સાચી વાતની ખબર હોવી જોઈએ. દરેક વર્ષે છ ઓગસ્ટે આપણા શહેર હિરોશિમામાં એટમ બોમ્બ પડવાથી મર્યા હતા તેને આપણે યાદ કરીએ છીએ. આ એક યાદગાર દિવસ છે.’

સડાકોના પિતાજી સસાકીએ કહ્યું, “આજના દિવસે જ એ જીવલેણ બોમ્બથી તારા દાદીમા મર્યા હતા. આ એક અશુભ દિવસ છે.”

ત્યાર બાદ આખો પરિવાર ટેબલની સામે પ્રાર્થના માટે ભેગો થયો. ટેબલ ઉપર સોનાની ફેમમાં મઢેલો દાદીનો ફોટો મૂક્યો હતો. સસાકીએ પોતાના પૂર્વજોના આત્માની શાંતિ માટે પ્રાર્થના કરી. તેમણે એટમ બોમ્બને કારણે થનાર કેન્સરની બિમારીની સુરક્ષા માટે પણ પ્રાર્થના કરી.

એટમ બોમ્બ પડ્યે નવ વર્ષ વીતી ગયાં હતાં. પરંતુ તેના કિરણ, તેનું ઝેર આજે પણ લોકોના મોતનું કારણ બનતું હતું.

શાન્તિ દિવસ

જ્યારે આખું કુટુંબ બહાર નીકળ્યું ત્યારે રસ્તા ઉપર ઘણી ભીડ થઈ ગઈ હતી. સડાકો પોતાની પ્રિય મિત્ર યુજૂકોની સાથે આગળ દોડતી હતી. બંને પાકા મિત્રો હતા. બંને પહેલા ધોરણથી એક જ ક્લાસમાં હતાં. સડાકોએ કહ્યું, ‘જરા જલ્દી ચાલો જેથી આપણે મેળો સારી રીતે જોઈ શકીએ.’ પાછળથી માએ બૂમ પાડીને કહ્યું, ‘સડાકો, આ સખત તાપમાં જરા ધીરે ધીરે જજો.’ પણ કંઈ ફાયદો ન થયો. બંને છોકરીઓ ઝડપથી સડક પર દોડી રહી હતી.

શાંતિપાર્કની ઈમારત સામે લોકો ચૂપચાપ ઉભા હતા. દિવાલો ઉપર એટમ બૉમ્બથી ખેદાનમેદાન શહેર અને મરેલા લોકોના ચિત્રો ચોંટાડેલા હતા. એટમ બૉમ્બથી હિરોશિમા એક રણમાં ફેરવાઈ ગયું હતું.

‘‘મને એટમ બોમ્બનો ઘડાકો યાદ છે.’’ સડાકોએ યુજૂ ને કહ્યું, ‘‘તે સમયે કરોડો સૂરજ એક સાથે ચમકતા હોય તેવું લાગતું હતું.’’

‘‘પરંતુ તને કેવી રીતે રીતે યાદ રહી શકે?’’ યુજૂએ કહ્યું.

‘‘તે વખતે તો તું બે વરસની નાની છોકરી હતી.’’

‘‘મને યાદ છે.’’ સડાકોએ દૃઢતાથી કહ્યું.

બૌદ્ધ ભિક્ષુઓની પ્રાર્થના પછી સેંકડો સફેદ કબૂતરને પિંજરામાંથી બહાર કાઢીને આકાશમાં ઉડવા માટે મુક્ત કર્યા.

મેળામાં ખાવા-પીવાની ઘણી સારી નાની-નાની દુકાનો હતી. તેમાંથી નીકળતી સ્વાદિષ્ટ સુગંધ સડાકોને ખૂબ ગમતી હતી. પરંતુ તેણે એવા કેટલાય લોકો દેખાતા હતા કે જેમના ચહેરા ઉપર સફેદ બદસૂરત નિશાન હતાં.

એટમ-બોમ્બની ભયંકર ગરમીને કારણે તેમના ચહેરા એટલી ખરાબ રીતે બગડી ગયા હતા કે તેઓ હવે માણસના ચહેરા જેવા લાગતા ન હતા. જ્યારે કોઈ આવી વ્યક્તિ સડાકોની પાસે આવે કે તે બીજી બાજુ ચાલી જતી.

જ્યારે સૂરજ ડૂબી ગયો ત્યારે આકાશમાં આતશબાજીનું દૃશ્ય બતાવવામાં આવ્યું. ત્યાર બાદ બધા લોકો કાગળનું ફાનસ લઈને નદી તરફ ચાલ્યા.

દરેક કાગળના ફાનસની અંદર મીણબત્તી સળગાવવામાં આવી. ફાનસ ઉપર મરનાર વ્યક્તિનું નામ લખ્યું. સડાકોએ પોતાના ફાનસ ઉપર મૃત દાદીનું નામ લખ્યું. પછી ફાનસને નદીમાં વહેતાં મૂકી દીધાં. ફાનસોનો કાફલો અંધારામાં આગિયા જેવો ચમકતો હતો.

છુપાએલો ભેદ

પાનખરની ઋતુ શરૂ થઈ હતી. એક દિવસે સડાકો શાળામાંથી દોડતી દોડતી પાછી આવી. આવતાં જ તેણે માને ખુશ ખબર સંભળાવી. “આજ બસ ગજબ જ થઈ ગયો. હું મારા ક્લાસમાંથી રિલે દોડમાં ચૂંટાઈ ગઈ છું.” સડાકોએ પોતાનું દફતર હવામાં ઉછાળતાં કહ્યું. “જો

હું જીતી જઈશ તો આવતા વર્ષે જુનિયર હાઈસ્કૂલની ટીમમાં મારું નામ નક્કી છે.” સડાકોના હૃદયની એજ ઈચ્છા હતી કે સ્કૂલની દોડ ટીમમાં ચૂંટાઈ જવું.

તે દિવસ પછી સડાકો હરવખત દોડ વિશે જ વિચારતી. દરરોજ તે સ્કૂલમાં દોડવાનો અભ્યાસ કરતી. હંમેશાં તે શાળામાંથી દોડતી - દોડતી ઘેર આવતી. એક દિવસ તેના મોટાભાઈ માસાહીરો એ પોતાના બાપુજીની ઘડિયાળ લઈને દોડની ગતિ માપી. સડાકોની ઝડપ જોઈને બધા લોકો આશ્ચર્યમાં પડી જતા. જાણે હવા સાથે વાતો કરતી હોય તેવું લાગતું.

આખરે રેસનો દિવસ આવી પહોંચ્યો. બાળકોના માબાપ, સગા સંબંધી, મિત્રગણ રમતો જોવા માટે શાળામાં ભેગાં થયાં. સડાકો થોડી ગભરાએલી હતી. તેને લાગતું હતું કે દોડતી વખતે તેના પગ ઊંચા થશે જ નહીં. બીજી ટીમના ખેલાડી પોતાની ટીમ કરતાં ઘણા ઊંચા અને મજબૂત દેખાતા હતા.

માએ સડાકોને સમજાવતાં કહ્યું, “હરીફાઈ પહેલાં થોડી ગભરામણ થાય તે સ્વાભાવિક છે. પણ તું ફિકર ન કર. તું મેદાન ઉપર પહોંચતાં જ એકદમ ઝડપથી દોડીશ.”

મા ના પ્રેમાળ શબ્દોથી સડાકોને ખૂબ આશ્વાસન મળ્યું. તેની હિંમત એકદમ વધી ગઈ.

દોડ શરૂ થવાની સીટી વાગી. સડાકોનું બધું જ ધ્યાન દોડમાં હતું. આજુબાજુની દુનિયાનું કશું ભાન ન હતું. રિલે રેસમાં જ્યારે તેનો વારો આવ્યો ત્યારે સડાકો પોતાનું પૂરું મન અને શક્તિ લગાડીને દોડી. રેસ પૂરી થઈ ત્યારે તેનું હૃદય ખૂબ જોરથી ધબકતું હતું.

તે વખતે તેનું માથું એકદમ ચકરાવા લાગ્યું. ત્યારે તેની બેનપણીએ બૂમ પાડી, ‘સડાકો તારી ટીમ જીતી ગઈ’. તો પણ તેને કશી સમજણ પડી નહિ. બે ત્રણ વાર માથું ઝટકાવ્યું ત્યારે તેના ચક્કર ગયા.

આખો શિયાળો સડાકો ગતિને વધારવા માટે અભ્યાસ કરતી રહી. શાળાની ટીમમાં પસંદ થવા રોજ અભ્યાસ કરવો જરૂરી હતો. કેટલીયે વાર લાંબુ દોડ્યા પછી તેનું માથું ભ્રમવા માંડતું. પરંતુ આ વિષે પોતાના પરિવારમાં તેણે કશું જ ન કહ્યું. તેના દિલમાં ગભરામણ તો હતી, પરંતુ પોતાની વહાલી બહેનપણી ચુઝૂકોને પણ કશું જ ન કહ્યું.

એક દિવસ માએ સડાકોને કહ્યું, “તારી ઉંમરની છોકરીઓએ હવે કિમોનો (જાપાની મહિલાઓનો પોશાક) પહેરવો જોઈએ. જેવા મારી પાસે પૈસા ભેગા થશે એટલે હું તારા માટે એક કિમોનો ખરીદી આપીશ.”

સડાકોએ કિમોનોના વાચદા માટે માનો આભાર માન્યો. પણ તેને કિમોનોની જરાપણ ઈચ્છા નહતી. બસ, એનું મન તો સ્કુલની રેસમાં જ લાગેલું હતું.

ભેદ ખૂલ્યો

થોડા અઠવાડિયા તો બધું બરાબર ચાલ્યું. પરંતુ ફેબ્રુઆરીની ઠંડીમાં એક દિવસ સવારે જ્યારે સડાકો શાળાના મેદાનમાં દોડી રહી હતી, ત્યારે અચાનક એને જોરથી ચક્કર આવ્યા. ચક્કરને લીધે તે જમીન પર પડી ગઈ. એક શિક્ષકે ઝડપથી દોડીને તેને ઉપાડી.

‘મને લાગે છે કે હું બહુ થાકી ગઈ છું.’ સડાકોએ અશક્ત અવાજમાં કહ્યું. જ્યારે તેણે થોડા ઉભા થવાનો પ્રયત્ન કર્યો તો ફરીથી પડી ગઈ.

સડાકોના પિતાજીને બોલાવવામાં આવ્યા. તેઓ સડાકોને રેડ ક્રોસ હોસ્પિટલમાં લઈ ગયા. હોસ્પિટલમાં પેસતા જ સડાકોનું હૃદય ભયથી ધ્રુજવા લાગ્યું. હોસ્પિટલનો એક ભાગ વિશેષ રીતે એટમ બોમ્બથી પેદા થયેલી બિમારી વાળા રોગી માટે હતો.

થોડી જ મિનિટોમાં સડાકોની છાતીનો એક્સ રે લેવાયો અને લોહીની તપાસ કરવામાં આવી. ડૉક્ટર નુમાટાએ સડાકોની બધી તપાસ કરી અને કેટલાક પ્રશ્નો પૂછ્યા.

ત્યાં સુધીમાં સડાકોનું આખું કુટુંબ દવાખાને પહોંચી ગયું હતું. સડાકોએ માને ડૂમો ભરેલા અવાજે કહેતાં સાંભળ્યું.

“લૂકીમિયા એટલે લાહીનું કેન્સર. પરંતુ આ તો અસંભવ છે.”

સડાકો હવે બીજું કશું સાંભળવા ઈચ્છતી ન હતી. એણે પોતાના બે હાથથી કાન ઢાંકી દીધા.

થોડીવારમાં નર્સ તેને હોસ્પિટલના એક રૂમમાં લઈ ગઈ. નર્સે સડાકોને એક સુતરાઉ કિમોનો પહેરવા માટે આપ્યો. સડાકો પલંગ ઉપર સૂતી જ હતી એટલામાં તેનું આખું કુટુંબ તેને મળવા આવી ગયું.

માએ સડાકોને ગળે લગાડી. ‘તારે કદાચ અહીં થોડા દિવસ હોસ્પિટલમાં રહેવું પડે. પરંતુ હું દરરોજ સાંજે તને મળવા આવીશ.’

માસાહીરો, મિત્સુઈ અને ઈજીએ પણ રોજ શાળા છૂટ્યા પછી મળવા આવવાનો વાયદો કર્યો.

‘શું મને સાચે જ એટમ-બોમ્બનો રોગ થઈ ગયો છે ?’ સડાકોએ પોતાના પિતાને પૂછ્યું.

મિસ્ટર સસાકીની આંખોમાં ચિંતાનો ભાવ હતો. એમણે માત્ર એટલું જ કહ્યું, ‘ડૉક્ટર તારી કંઈક તપાસ કરવા ઈચ્છે છે, બસ. એના માટે તારે હોસ્પિટલમાં થોડા અઠવાડિયા રહેવું પડશે.’

કેટલા અઠવાડિયા ! સડાકોને અઠવાડિયા વરસો જેવા લાગ્યા. હવે તે શાળાની હરિફાઈમાં ભાગ કેવી રીતે લઈ શકશે ? એણે પોતાનું મન કાબૂમાં રાખવાનો અને ન રોવાનો બહુ પ્રયત્ન કર્યો.

સડાકોને હવે બીક પણ લાગતી હતી. તેને ખબર હતી કે ઘણા બધા લોકો જે હોસ્પિટલમાં દાખલ થાય છે તે ફરી ક્યારેય પોતાને ઘેર જતા નથી. તે રાત તે કલાકો સુધી રડતી રહી. આટલું એકલવાયું એને કદી લાગ્યું જ ન હતું.

સોનેરી ચકલી

બીજા દિવસે સડાકો થોડી મોડી ઉઠી. નર્સે એને એક ઈન્જેક્શન આપ્યું અને કહ્યું, “હોસ્પિટલમાં રોજ ઈન્જેક્શન આપવામાં આવશે. જલ્દી તમને એનો અભ્યાસ થઈ જશે.”

તે દિવસે બપોરે સડાકોની પ્રિય મિત્ર યુજૂકો તેને મળવા આવી. એના મોઢા ઉપર ભેદ ભરેલું હાસ્ય હતું, અને એણે પાછળ કશું સંતાડી રાખ્યું હતું. તેણે સડાકોને કહ્યું, ‘જરા તારી આંખો બંધ કર.’

સડાકોએ જોરથી પોતાની આંખો બંધ કરી દીધી. થોડીવાર પછી તેણે પોતાની આંખો ખોલી તો તેની સામે રંગીન કાગળ અને કાતર મૂક્યાં હતા. સડાકોએ કાગળ સામે જોઈને પૂછ્યું “આ શું છે?”

યુજૂકો પોતે ખૂબ ખુશ હતી. તારી તબિયત સારી કરવા માટે મેં એક રીત શોધી કાઢી છે.

પછી યુજૂકોએ સોનેરી કાગળનો મોટો ચોરસ કાપ્યો અને તેને વાળીને સુંદર સોનેરી ચકલી બનાવી.

સડાકોને કશી સમજણ પડી નહીં. તેણે પૂછ્યું, ‘પરંતુ આ કાગળની ચકલી મને કેવી રીતે સાજી કરશે?’

ચુઝૂકોએ કહ્યું, ‘તને સારસ પક્ષીની જૂની વાર્તા નથી ખબર? સારસ પક્ષી એક હજાર વર્ષ સુધી જીવીત રહે છે. અને કોઈ માંદુ માણસ કાગળનાં એક હજાર પક્ષી બનાવે તો ભગવાન એને ફરીથી સ્વસ્થ બનાવી દે છે.’ તેણે સડાકોને કાગળની ચકલી આપતાં કહ્યું, ‘આ લે તારું પહેલું પક્ષી.’ સડાકોની આંખોમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં. તેણે હૃદયથી ચુઝૂકોનો આભાર માન્યો.

જ્યારે સડાકો ચોરસ કાગળને વાળીને ચકલી બનાવવા માંડી ત્યારે તેને ઘણી મુશ્કેલી પડી. જોવામાં સરળ લાગતી ચકલી બનાવવામાં એટલી સહેલી ન હતી. ચુઝૂકોની મદદથી સડાકોએ કાગળ વાળીને પક્ષી બનાવતાં શીખી લીધું. સડાકોએ ઘણી મહેનત કરીને દસ ચકલી બનાવી. પછી તેણે તે બધીને સોનેરી પક્ષીની લાઈનમાં શણગારીને મૂકી દીધી. તેની થોડીક ચકલીઓ એકદમ બરાબર બની ન હતી. એક બે થોડી વાંકી-ચૂકી હતી. પરંતુ આ તો હજુ શરૂઆત હતી.

સડાકોએ કહ્યું, ‘હવે મારે ફક્ત નવસો નેવું ચકલીઓ બનાવવાની છે.’ એ સોનેરી ચકલી પાસે પોતે પોતાને સુરક્ષિત અનુભવતી હતી. થોડા જ અઠવાડિયામાં એણે વિચાર્યું કે તે એક હજાર કાગળની ચકલીઓ બનાવી લેશે. પછી એની તબિયત સારી થઈ જશે અને તે પાછી ઘેર જતી રહેશે.

જ્યારે માસાહીરો શાળામાંથી પાછો આવીને સડાકોને મળવા ગયો ત્યારે ચકલીઓને જોઈને બોલ્યો, ‘‘તારું ટેબલ તો નાનું છે. એના ઉપર આટલી ચકલીઓ માટે જગ્યા નથી. એટલે આ પક્ષીઓને હું છત પર લટકાવી દઉં છું’’

સડાકો ખૂબ જ ખુશ હતી. તે હસતી હતી. સડાકોએ કહ્યું, ‘‘તમે મને વચન આપો કે હું જેટલી ચકલીઓ બનાવીશ તે બધી તમે લટકાવી દેશો.’’

માસાહીરોએ આ કામ કરવાનો પાકો વાયદો કર્યો.

સડાકોએ કહ્યું, ‘તો પછી તમારે એક હજાર કાગળનાં પક્ષીઓને દોરાથી લટકાવવાં પડશે.’ તેની આંખોમાં હવે ચમક હતી. માસાહીરોએ કહ્યું, ‘એક હજાર! ક્યાંક તું મજાક તો નથી કરતી ને!’ ત્યાર પછી નર્સ પાસે દોરો માંગીને માસાહીરોએ દસે પક્ષીઓને છત ઉપર લટકાવી દીધાં. સોનેરી પક્ષીને સડાકોના ટેબલ ઉપર જ મૂક્યું. સાંજે મા સાથે મિત્સુઈ અને ઈજી પણ સડાકોને મળવા આવ્યાં. બધા કાગળની ચકલીઓ જોઈને ચકિત થયાં. મા ને સૌથી નાની લીલી ચકલી વધારે ગમી. તેણે કહ્યું, ‘‘નાના કાગળને વાળવો વધારે અઘરો હોય છે.’’

જ્યારે બધા લોકો ઘેર પાછા જતાં રહ્યાં ત્યારે સડાકોનો ઓરડો સૂનો થઈ ગયો. સડાકો પોતાને એકલી અનુભવવા લાગી. પોતાની હિંમતને ટકાવી રાખવા તેણે બીજા કાગળની ચકલી બનાવી.

અગિયાર.....

હું જલ્દી સાજી થઈ જાઉં.

બાર...

હું જલ્દી સાજી થઈ જાઉં.

કેનજી

કાગળના પક્ષી એક શુભ પ્રતિક હતા. બધા લોકો સડાકોના પક્ષીઓ માટે કાગળ ભેગા કરવા માંડ્યા. ચુઝૂકો પોતાના ક્લાસમાંથી થોડા રંગીન કાગળ માગી લાવી. પિતા પોતાની હજામની દુકાનમાં દરેક કાગળનો ટુકડો સાચવીને રાખતા. નર્સ પણ દવાઓનાં પેકેટ ઉપરના કાગળ સડાકો માટે સાચવીને રાખતી, અને માસાહીરો પોતાના વાયદા મુજબ દરેક પક્ષીને દોરા વડે લટકાવી દેતા. ક્યારેક ક્યારેક કેટલીયે ચકલીઓને એક જ દોરામાં લટકાવી દેતા. ફક્ત મોટા પક્ષી દોરા ઉપર એકલાં રહેતાં.

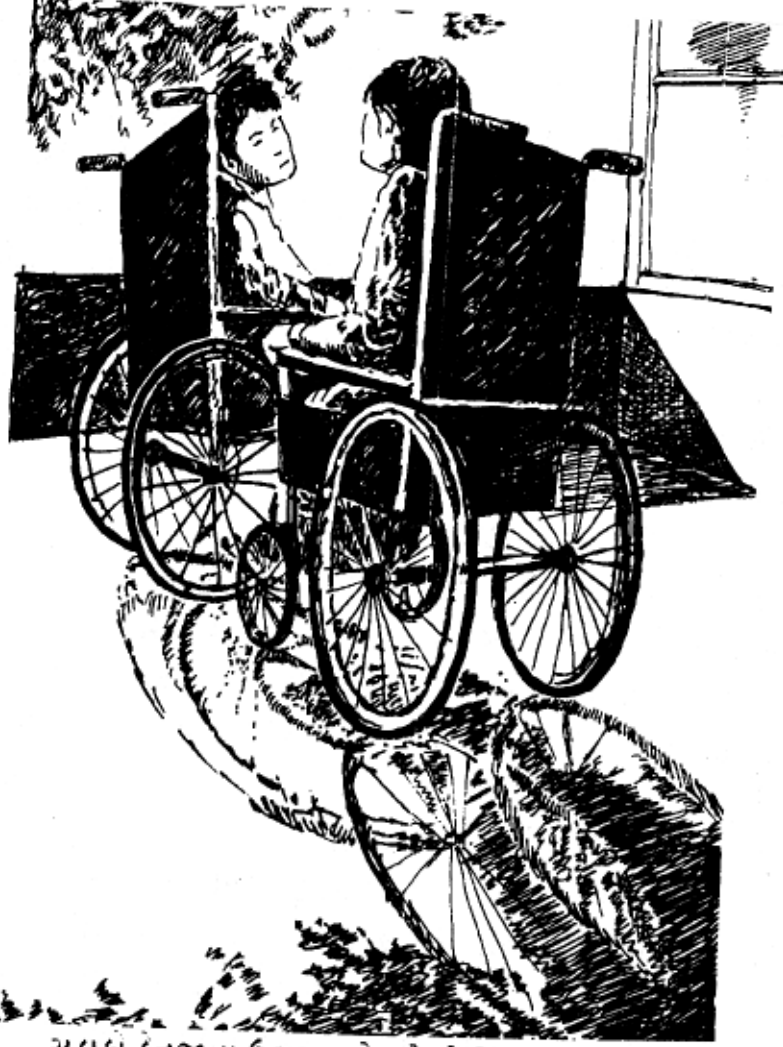
ત્યાર પછી કેટલીક વખત એવું લાગતું હતું કે સડાકો એકદમ સાજી સારી થઈ ગઈ છે. પરંતુ ડોક્ટર નુમાટાએ કહ્યું, 'સડાકો હોસ્પિટલમાં રહે એ જ સારું છે.' સડાકોને એ વાતની બબર પડી ગઈ હતી કે તેને લુકીમિયા એટલે કે લોહીનું કેન્સર છે. પરંતુ તે એ પણ જાણતી હતી કે કેટલાંયે દરદીઓ આ માંદગીમાંથી સાજા પણ થઈ જાય છે. તેણે પોતે સાજા થવાની ઈચ્છા છોડી ન હતી. તેને પૂરી આશા હતી કે એક દિવસ તે તદ્દન સાજી થઈ જશે. સારા દિવસોમાં સડાકો ખૂબ જ વ્યસ્ત રહેતી હતી. તે પોતાની શાળાનું કામ કરતી, પોતાના મિત્રોને પત્રો લખતી, મળવા આવનાર લોકોને ઉખાણાં પૂછતી, રમત રમતી અને ગીત ગાતી. સાંજના સમયે તે કાગળના ખૂણા વાળીને ચકલીઓ બનાવતી. તેણે અત્યાર સુધીમાં ત્રણસો કરતાં વધારે ચકલીઓનો કાફલો બનાવી દીધો હતો. હવે પક્ષી બનાવવા માટે તેના હાથ બરાબર તૈયાર થઈ ગયા હતા. તેની આંગળીઓ કાગળના વળાંકને બરાબર ઓળખતી થઈ ગઈ હતી. હવે બધાં પક્ષી સુંદર અને સજીવ બનવા માંડ્યા હતા.

પરંતુ ધીરે ધીરે એટમ-બોમ્બની માંદગી સડાકોના શરીરમાં ફેલાઈ ગઈ. તેને દુઃખનો અનુભવ થવા માંડ્યો. ક્યારેક તેના માથામાં એટલો અસહ્ય દુખાવો થતો હતો કે તે ન કશું વાંચી શકતી કે ન તો કશું લખી શકતી. ક્યારેક તેને એવું લાગતું કે જાણે તેના હાડકામાં આગ લાગી હોય અને તે ગળવા માંડ્યા હોય. એવી મુશ્કેલીના સમયમાં તેની આંખોની સામે અંધકાર છવાઈ જતો. આવી અશક્ત અવસ્થામાં તે કશું જ કરી શકતી નહિ. ફક્ત બારી બહાર ઉભેલાં વૃક્ષોને એકીટશે જોયા કરતી. કલાકો સુધી તે સોનેરી પક્ષીઓને ખોળામાં લઈને બેસી રહેતી.

એક દિવસ સડાકોને ખૂબ અશક્તિ લાગવા માંડી, ત્યારે નર્સ એને પૈડાવાળી ખુરશીમાં બેસાડીને બહાર વરંડામાં લઈ આવી. ત્યાં તડકો હતો. અહીં કેનજી સાથે પહેલી વાર તેની મુલાકાત થઈ. કેનજી નવ વર્ષનો હતો. પરંતુ તે પોતાની ઉંમર કરતાં ક્યાંય નાનો લાગતો હતો. સડાકો તેના ભોળા ચહેરાને અને કાળી આંખોને જોતી રહી.

‘હેલો, હું સડાકો છું.’ તેણે કહ્યું.

થોડીવાર પછી કેનજીએ બહુ ધીમા અવાજમાં જવાબ આપ્યો. થોડીવાર પછી બંને જુના મિત્રો હોય તેમ વાતો કરવા માંડ્યા. કેનજી ઘણા સમયથી હોસ્પિટલમાં હતો. પરંતુ ઘણા ઓછા લોકો તેને મળવા આવતા હતા. તેના માતા-પિતા ગુજરી ગયા હતાં અને તે નજીકના એક શહેરમાં તેની નાની સાથે રહેતો હતો. કેનજીએ કહ્યું કે, ‘મારી નાની એટલી બધી ઘરડી છે કે અઠવાડિયામાં ફક્ત એક જ વાર મને મળવા આવે છે. એટલે હું વધારે સમય વાંચ્યા જ કરું છું.’

સડાકો કેનજીના ઉદાસ ચહેરાને જોતી રહી.
કેનજીએ પોતાની વાત ચાલુ રાખતાં કહ્યું કે, 'હવે કશો ફેર પડતો નથી, હવે હું જલ્દી મરી જઈશ. એટમ-બોમ્બને કારણે મને લોહીનું કેંસર થઈ ગયું છે.'

સડાકોએ કહ્યું, "તને લુકીમીયા થઈ જ ના શકે. જ્યારે એટમ-બોમ્બ પડ્યો ત્યારે તો તારો જન્મ પણ નહોતો થયો."

કેનજીએ કહ્યું, 'તેથી કંઈ ફરક નથી પડતો. બિમારીનું ઝેર મારી માના શરીરમાં તો હતું.'

સડાકોએ કેનજીને આશ્વાસન આપવાનો પ્રયત્ન કર્યો. તેણે કેનજીને સોનેરી પક્ષી વિશે વાત કરી.

કેનજીએ કહ્યું, 'મને પક્ષીઓ વિશે ખબર છે. પરંતુ હવે તો ઘણું મોડું થઈ ગયું છે. મને તો ભગવાન પણ ન બચાવી શકે.'

પોતાના રૂમમાં આવીને સડાકો ઉંડા વિચારમાં ડૂબી ગઈ. તેણે સૌથી સરસ અને રંગીન કાગળનાં પક્ષી બનાવ્યાં અને કેનજી માટે મોકલ્યાં. "કદાચ મારાં પક્ષી કેનજીનું દુઃખ દૂર કરી શકે" એવું વિચાર્યું. પછી સડાકોએ પોતાના માટે ચકલીઓ બનાવી.

ત્રણસો નેવ્યાસી.....

ત્રણસો નેવું.....

એક દિવસ કેનજી વરંડામાં દેખાયો નહિ. નર્સે આવીને સડાકોને કહ્યું કે કેનજી ચાલ્યો ગયો. સડાકો આ દુઃખ સહન ન કરી શકી. હવાલ તરફ મોઢું કરીને સડાકો ધ્રૂસકે ધ્રૂસકે રોવા માંડી.

સડાકોએ રડવાનું બંધ કર્યું ત્યારે રાત પડી ગઈ હતી. તેણે આકાશમાં ચળકતા તારાઓ તરફ જોઈને નર્સને પૂછ્યું, "શું કેનજી આ અસંખ્ય તારાઓમાંથી એક તારામાં જતો રહ્યો છે?"

નર્સે કહ્યું, 'એ જ્યાં હોય ત્યાં મારા ખ્યાલ મુજબ હવે તે ખુશ છે.'
'તેણે હવે પોતાનું બિમાર શરીર છોડી દીધું છે. તેનો આત્મા હવે મુક્ત છે.'

સડાકો
હવાથી હાલતા
પાંદડાનો અવાજ
સાંભળી રહી હતી
અને તેણે પૂછ્યું. “હવે
પછી હું જ મરીશ હે
ને?”

નર્સે માથું
હલાવીને કહ્યું,
“નહી.” પછી નર્સે
પલંગ પર રંગીન
કાગળ પાથર્યો અને
સડાકોને કહ્યું, ‘સુતાં
પહેલાં મને એક
કાગળ વાળીને
બતાવ. જ્યારે તારા

એક હજાર પક્ષી બની જશે ત્યારે તું સાજી થઈ જઈશ અને ઘરડી
થઈશ ત્યાં સુધી જીવીશ.’

સડાકોને નર્સની વાતો પર વિશ્વાસ કરવામાં મુશ્કેલી પડતી
હતી. તેણે કેટલાંએ પક્ષીઓ બનાવ્યાં અને પોતાને સાજી થવાની
દુઆ માંગી.

ચારસો ત્રેસઠ...

ચારસો ચોસઠ....

હજારો શુભકામનાઓ

જૂન મહિનો આવ્યો અને તેની સાથે વરસાદ. આખો દિવસ
પાણીના ટીપાં બારીના કાચ ઉપર અથડાયા કરતાં હતાં.

સડાકોનો ચહેરો હવે પીળો પડી ગયો હતો. હવે
હોસ્પિટલમાં ફક્ત તેના માતા-પિતા અને મોટાભાઈને આવવાની
પરવાનગી હતી. તેના કલાસે તેના માટે એક લાકડાની જાપાની
ઢીંગલી મોકલી હતી. તે કોકુશી ઢીંગલીને સડાકોએ સોનેરી પક્ષીઓ
પાસે ટેબલ ઉપર મૂકી દીધી. માની ચિંતા વધી રહી હતી, કારણ કે
સડાકોએ ખાવાનું ઘણું ઓછું કરી નાંખ્યું હતું. એક દિવસ સડાકોનું
સૌથી પ્રિય પકવાન બનાવીને લાવી. પરંતુ સડાકોએ તેમાંથી માત્ર
એક જ કોળિયો ખાઈ શકી. સડાકોનાં જડબાં સૂજી ગયાં હતાં અને
તેનાથી કશું જ ચવાતું ન હતું.

સડાકોનું કુટુંબ બહુ ગરીબ હતું. તેઓ ખૂબ મહેનત કર્યા
પછી તેના માટે પૌષ્ટિક ખોરાક ભેગો કરી શકતાં હતાં. અને તે પણ
હવે સડાકોના ગળે ઉતરતો ન હતો. આ બધું વિચારીને સડાકોની
આંખમાં આંસુ આવી ગયાં.

માએ સડાકોને પોતાની છાતી સાથે ચાંપી દીધી. અને કહ્યું,
‘તું ચિંતા ન કર. તું સાજી થઈ જઈ. જે દિવસે સૂરજ નીકળશે તે
દિવસે તને સારું લાગશે.’

પછી માએ સડાકોની શાળાની ચોપડીઓમાંથી કોઈક
કવિતા વાંચીને સંભળાવી.

જ્યારે માસાહીરો આવ્યા ત્યારે તેમણે સડાકોને પોતાના
ગજવામાંથી વળી ગયેલો એવો રૂપેરી રંગનો એક કાગળ આપ્યો.
‘આ ઈજાએ આપ્યો છે જેનાથી તું એક બીજું પક્ષી બનાવી શકે.’

સડાકોએ કાગળને સૂંઘ્યો. એમાં ચોકલેટની સુગંધ હતી.
“કદાચ ભગવાનને પણ ચોકલેટની સુગંધ પસંદ આવે.” એવું સડાકો
બોલી.

આવું સાંભળીને ત્રણે જણ જોરથી હસ્યા. કેટલાએ દિવસો
પછી પહેલીવાર આજે સડાકો હસી હતી. કદાચ એક શુભ સંકેત
હતો. કદાચ સોનેરી પક્ષીના જાદુએ હવે એનું કામ શરૂ કરી દીધું હતું.
સડાકોએ રૂપેરી કાગળને સીધો કર્યો અને એમાંથી એક ચકલી વાળી.

પાંચસો એકતાલીસ...

પરંતુ તે હવે થાકી ગઈ હતી. હવે ચકલીઓ બનાવવાની
તેનામાં શક્તિ રહી ન હતી. માએ જતાં જતાં તેને એક કવિતા
સંભળાવી જે તે બાળપણમાં સડાકોને સંભળાવતી હતી.

“સ્વર્ગના સોનેરી પક્ષીઓ

મારી બાળકીને પોતાની પાંખોથી ઢાંકી દો.”

છેવટના થોડા દિવસો

જુલાઈનો અંત થવાનો હતો. હવે તડકો નીકળ્યો હતો અને
હવામાં ગરમી હતી. સડાકોની તબિયત પણ કંઈક સારી લાગતી
હતી. “હું હજારમાંથી અર્ધા પક્ષી તો બનાવી ચૂકી છું.” તેણે
માસાહીરોને કહ્યું, “એટલે લાગે છે કે કશુંક શુભ થશે.”

અને કંઈક થયું પણ એવું જ. એની ભૂખ પાછી આવી. દર્દ
જતું રહ્યું. ડૉક્ટર નુમાટા આ પ્રગતિ જોઈને ખુશ થયા. એમણે
સડાકોને પોતાના ઘેર એકવાર ફરી જવાની મંજૂરી આપી દીધી. ઘેર
જવાની વાત સાંભળીને સડાકો એટલી બધી ખુશ થઈ ગઈ કે તેને
આખી રાત ઉંઘ ન આવી. એટલે આખી રાત કાગળ વાળીને
ચકલીઓ બનાવ્યા કરી.

છસો વીસ.

છસો એકવીસ.

પોતાના ઘેર આવીને અને પરિવારના બધા સભ્યોને મળીને સડાકો ખૂબ જ ખુશ થઈ. મા અને મિત્સુઈએ સડાકોના આગમન માટે ઘરને ઘસી-ઘસીને સાફ કર્યું હતું.

સડાકોના સોનેરી પક્ષી અને કોકુશી ઢીંગલીને પણ હોસ્પિટલમાંથી ઘેર લાવ્યા હતા. સારું ખાવાનું બન્યું તેની સુગંધથી ઘર મહેંકી રહ્યું હતું. સડાકો ખુશ હતી. કદાચ તે હવે ઘેર જ રહી શકશે અને તેને હોસ્પિટલ પાછું જવું નહીં પડે.

કેટલાક દિવસો સુધી સસાકી પરિવારના તમામ સગાવહાલા અને મિત્ર સડાકોને આવીને મળ્યા. પરંતુ એક અઠવાડિયાની અંદર સડાકોના ચહેરા ઉપર ચોખ્ખો થાક વર્તાતો હતો. હવે તે ચુપચાપ બેસી રહેતી. અને આવતા-જતા મહેમાનોને માત્ર જોયા કરતી.

સડાકોની અશક્ત દશા જોઈને બધા લોકો દુઃખી થતા હતા. માને ઝડપથી દોડવાવાળી અને વહાલી ચંચળ સડાકોની યાદ આવતી હતી.

બીજે દિવસે સડાકોને પાછું હોસ્પિટલ જવું પડ્યું. પહેલી વાર હોસ્પિટલના શાંત એકાંત ઓરડામાં ખુશી હતી. એના માતા-પિતા ઘણીવાર સુધી એની સાથે બેસી રહ્યાં. સડાકો ઉંઘમાં જ કંઈક બબડતી હતી.

માને કશી સમજ ન પડી. તેમણે સડાકોનો હાથ પોતાના હાથમાં પકડી લીધો.

પિતાજીએ કહ્યું, ‘સડાકો હવે તારે બસ બીજી થોડી ચકલીઓ બનાવવાની છે અને પછી તું સાજી થઈ જઈશ.’

એટલામાં નર્સ આવી. તેણે સડાકોને દવા પીવડાવી. આંખો બંધ કરતાં પહેલાં એક સોનેરી પક્ષીને ઉપાડીને સડાકોએ કહ્યું, ‘એક દિવસ હું ઠીક થઈ જઈશ. પછી હવાની જેમ તેજ દોડીશ.’

તે દિવસ પછી લગભગ દરરોજ ડૉક્ટર સડાકોને લોહી ચઢાવતા. તેઓ કહેતા, 'મને ખબર છે તું બહુ દુઃખી છે પરંતુ અમારે પૂરેપૂરા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.'

સડાકો માથું હલાવતી. પોતાનું દર્દ ક્યારેય વ્યક્ત કરતી ન હતી. કદાચ બહુ ઊંડું દુઃખ એની અંદર આકાર લઈ રહ્યું હતું - તે હતું મૃત્યુનો ભય. માંદગીની સાથે સાથે તેણે એ ડર સાથે પણ લડવાનું હતું. સોનેરી પક્ષી આ સંઘર્ષમાં સહાયક હતું. તે સડાકોની આશા જગાડતું રહેતું હતું.

મા હવે હોસ્પિટલમાં વધારે ને વધારે સમય પસાર કરતી હતી. પોતાની માના ચહેરાની ચિંતા જોઈને સડાકોનું હૃદય કંપી ઉઠતું હતું.

ઝાડના પાંદડા હવે રંગ બદલવા માંડ્યા હતા. હવે છેલ્લી વાર આખો પરિવાર સડાકોને મળવા આવ્યો હતો. ઈજીએ સડાકોને એક ડબ્બો આપ્યો. જે સોનેરી કાગળમાં લપેટેલો હતો અને રિબિનથી બાંધેલો હતો. ધીરે ધીરે સડાકોએ ડબ્બો ખોલ્યો. ડબ્બાની અંદર સડાકો માટે એક રેશમનો સુંદર કિમોનો હતો. તેના ઉપર ચેરીના ફૂલ ભરેલાં હતાં. માએ કેટલાય પ્રેમથી તેને બનાવ્યો હતો. કિમોનો જોઈને સડાકો રડી પડી.

મુલાયમ રેશમને અડકતાં તેણે કહ્યું, "તમે આ શા માટે બનાવ્યો? હું આને ક્યારેય નહીં પહેરી શકું. રેશમ ખૂબ મોંઘું છે."

પિતાએ કહ્યું, "સડાકો માએ કાલ આખી રાત જાગીને આ કિમોનોને પૂરો કર્યો છે. તારી મા ખાતર એકવાર એને પહેરી લે."

ખૂબ પ્રયત્ન કર્યા પછી સડાકો પલંગમાંથી ઉઠી શકી. માએ કિમોનો પહેરવામાં મદદ કરી. સડાકો ખુશ હતી. એના ફૂલેલા પગ કિમોનોમાં સંતાઈ ગયા હતા. સડાકો એક એક પગલું હળવે હળવે મૂકતી આગળ વધી, અને બારી પાસે પડેલી ખુરશી પર જઈને બેસી ગઈ. બધા જ કહેતા હતા કે રેશમી કિમોનોમાં સડાકો રાજકુમારી જેવી લાગે છે.

તેજ વખતે યુઝૂકો આવી પહોંચી. ડોક્ટર નુમાટાએ તેને થોડીવાર માટે મળવાની મંજૂરી આપી હતી. યુઝૂકો આશ્ચર્યથી ભરેલી આંખો વડે સડાકોને જોતી રહી. પછી તેણે કહ્યું, ‘તું આ કિમોનોમાં સ્કુલ ડ્રેસ કરતાં ઘણી સારી દેખાય છે.’

બધા લોકો હસ્યા. સડાકો પણ હસી.

સડાકોએ મજાકમાં કહ્યું, “સાજી થયા પછી દરરોજ કિમોનો પહેરીને શાળામાં જઈશ.”

મિત્સુઈ અને ઈજી પણ આ સાંભળીને ખડખડાટ હસી પડ્યા. થોડીવાર માટે એવું લાગ્યું કે ઘરનું જુનું વાતાવરણ પાછું આવી ગયું છે. તેઓ અંતાક્ષરી રમ્યા અને સડાકોના મનપસંદ ગીતો ગાયાં.

આ સમયે સડાકો ખુરશી ઉપર ચુપચાપ બેસી રહી. સડાકો પોતાનું દુઃખ દબાવી રહી. કદાચ એ પણ સાચું હોય કે ઘેર પાછા જતી વખતે માતા પિતાના ચહેરા ઉપર ખુશી હતી.

સુતા પહેલાં સડાકોએ ફક્ત એક કાગળની ચકલી બનાવી. છસો ચુમાલીસ.

સડાકો દ્વારા બનાવાયેલી આ છેવટની ચકલી હતી.

હવા સાથે દોડ

જેમ જેમ સડાકો અશક્ત થતી ગઈ તેમ તેમ મૃત્યુ વિશે વધારે ઉંડાણથી વિચારવા માંડી. શું તે સ્વર્ગમાં પહોંચી ઉપર રહેશે ?

શું મૃત્યુ સમયે કંઈ દુઃખ પડે છે ?

કે પછી મોત એક લાંબી ઉંઘ જેવું હોય છે !

સડાકોએ મોતને ભૂલવા ખૂબ મથામણ કરી

પરંતુ તે નિષ્ફળ રહી.

તેના બધા પ્રયત્નો છતાં

મૃત્યુનો વિચાર એનો પીછો છોડતો નથી.

ઓક્ટોબરના મધ્યમાં તેની હાલત એવી થઈ ગઈ કે તેને દિવસ કે રાતનું કંઈ ભાન રહેતું નહીં. એક દિવસ એ જાગી તો તેણે માને પાસે બેસીને રડતી જોઈ.

સડાકોએ વિનંતી કરી, “રડ ના મા, કૃપા કરી ન રડ.”

સડાકો કદાચ કશું કહેવા ઈચ્છતી હતી. પરંતુ તેની જીભ અને મોઢું ચાલતું બંધ થઈ ગયું. એની આંખમાંથી એક આંસુ ટપકીને નીચે પડ્યું. તેણે પોતાની માને કેટલું દુઃખ પહોંચાડ્યું હતું. સડાકો હવે કશું જ કરી શકતી નહતી. તે માત્ર કાગળના પક્ષી વાળી શકતી અને અને દૈવી કૃપાની વાટ જોતી હતી.

તેણે એક કાગળ ઉપાડ્યો. પરંતુ તેની કમજોર આંગળીઓ તેને ઠીક રીતે વાળી શકી નહીં.

સડાકો એ પોતાની જાતને કહ્યું, “હવે તો હું કાગળના પક્ષી વાળવાની અવસ્થામાં પણ નથી.” એકવાર પૂરી શક્તિ લગાડીને કાગળ વાળવાનો પ્રયત્ન કર્યો પણ ત્યારે તેની આંખો સામે અંધકાર છવાઈ ગયો.

થોડી મિનિટ પછી ડોક્ટર નુમાટા સડાકોને જોવા આવ્યા. તેમણે માથા ઉપર હાથ મૂક્યો. તેમણે ધીરે ધીરે સડાકોના હાથમાંથી કાગળ ખસેડ્યો અને કહ્યું. 'તમે હમણાં આરામ કરો. આ ચકલી તમે કાલે બનાવજો.'

સડાકોએ મૂર્છા અવસ્થામાં પોતાનું માથું હલાવ્યું. કાલ..... કાલ એના માટે બહુ દૂર હતી.

બીજી વાર સડાકોએ આંખો ખોલી ત્યારે તેનો આખો પરિવાર એની પાસે હતો. સડાકો એને જોઈને હસી. તે હંમેશાં એમના દિલમાં સમાઈને રહેશે, એ વાતનો એને પૂરો વિશ્વાસ હતો. એવું લાગતું હતું કે પ્રકાશનું કિરણ એની આંખો સામે ધ્રુજી રહ્યું હતું. સડાકોએ પોતાનો પાતળો હાથ સોનેરી પક્ષીને અડવા માટે આગળ લંબાવ્યો. સડાકોની જીવન શક્તિ ધીરે ધીરે ક્ષીણ થઈ રહી હતી. પરંતુ સોનેરી પક્ષી હજુ તેનામાં આશાનો પ્રાણ પૂરી રહ્યું હતું.

તેણે છજા ઉપર લટકતી ચકલીઓ જોઈ. ત્યાં જ હવાની એક લહેર આવી અને બધી ચકલીઓ આમ તેમ ફરવા માંડી. એને ચકલીઓ જીવીત હોય અને બારી બહાર વાદળી આકાશમાં પાંખો ફેલાવીને ઉડી રહી હોય તેવું લાગતું હતું. તે પક્ષીઓ કેટલા સુંદર અને મુક્ત હતા! સડાકોએ એક નિસાસો નાખ્યો અને આંખો બંધ કરી દીધી.

અને તે પાછી ક્યારેય ન ખુલી

સડાકોનું મૃત્યુ રૂપ ઓક્ટોબર ૧૯૫૫ના દિવસે થયું. તેના વર્ગના મિત્રોએ કાગળના બાકી ઉપદ્ પક્ષીઓ બનાવ્યા. જેથી સડાકોને ૧૦૦૦ પક્ષીઓની સાથે દફનાવાય. સડાકોના મિત્રોએ એટમબૉમથી મરનાર બાળકોની યાદમાં એક સ્મારક બનાવવાનું વિચાર્યું. ૧૯૫૮માં આ સ્મારક બનીને તૈયાર થયું. આ સ્મારક હિરોશિમાના શાંતિપાર્કમાં છે. સ્મારકમાં સડાકો એક સોનેરી પહાડ ઉપર ઉભી છે અને તેના બંને હાથમાં એક એક પક્ષી છે.

દરેક વર્ષે શાંતિ દિવસ પર બાળકો સડાકોના સ્મારક પર કાગળના પક્ષીઓની માળાઓ પહેરાવે છે.

સડાકોના સ્મારક નીચે લખ્યું છે.

“એ જ અમારા આંસુ છે,
એ જ અમારી પ્રાર્થના છે,
કે દુનિયામાં શાંતિ થાઓ.”

વિશ્વ શાંતિ અર્થે સડાકોની યાદમાં સારસ પંખી બનાવીએ

